

1986

Bondgenoten onderweg

Peru

Thema

De schilderijen op het doek van een arme Indianengemeenschap uit Peru bieden een geloofwaardige en authentieke boodschap voor geloofsgenoten in het verre Europa.

Ze roepen ons op over de vraag na te denken:
‘wat betekent het voor ons om als volk van God onderweg te zijn?’
Vandaar de titel: bondgenoten onderweg.

De belangrijkste symbolen op het doek zijn de voeten.
De mensen van Santiago de Pupuja duiden daarmee hun onderweg zijn als geloofsgemeenschap aan.
Het symbool van de handen duidt op verbondenheid en onderlinge solidariteit.

De gemeenschap kijkt met de ogen van de bijbel naar de wereld: om daarin nieuwe dingen te ontdekken en om die wereld te begrijpen.
Ieder tafereel bevat een verwijzing naar een bijbelverhaal.
Het doek sluit aan bij het C-jaar.

Overzicht hongerdoek

de gemeenschap als vruchtdragende boom	verleidingen	Christus als berghut
de hoop van Pasen	de Exodusgemeenschap	God zegt ja tegen de armen
de kracht van het lijden		de verloren gemeenschap

Kijkrichting

Linksboven begint het verhaal van de boeren.

Met de klok mee
volgen daarna andere taferelen
uit het leven van de boeren,
die gekoppeld worden aan verschillende bijbelverhalen.

Het verhaal eindigt niet in het midden, maar midden links:
het nieuwe Jeruzalem.

Het grootste fragment *-met de voet en de Christusfiguur-*
trekt op het oog de meeste aandacht,
maar is dus niet het centrale tafereel van het doek.

Verder kijken

De gemeenschap als vruchtdragende boom

De bloeiende basisgemeenschap van Santiago de Pupuja wordt voorgesteld als een vruchtdragende vijgenboom. De boom heeft drie takken: de drie-eenheid van God.

Het oog in de boom ziet dat het goed is. Het is het al ziend' oog van God. De campesinos zeiden hierover: *'God wordt in onze gemeenschap aanwezig door ons werk, door de vruchten die wij voortbrengen. Wij beschermen God in onze gemeenschap'*.

God beschermt de mensen dus niet, maar juist omgekeerd. De mensen beschermen God, zodat God niet uit de gemeenschap weggaat. Dat wordt door de drie handen uitgedrukt.

De drie handen betekenen ook, dat de boom *-de gemeenschap-* door de campesinos bemest moet worden en op zijn tijd water moet krijgen. Alleen dan kan hij rijke vruchten voortbrengen.

De **animador** *-de verantwoordelijke in de gemeenschap-* met de typisch Peruaanse hoed staat model voor de hele gemeenschap *-comunidad-*.

Voor zijn gezicht zien we een boek met de woorden **Biblia - luz** *-bijbel - licht-*.

Symbool voor het feit dat de gemeenschap haar dagelijkse werkelijkheid vanuit de bijbel probeert te bezien.

De bijbel is de bril waarmee ze naar de wereld kijken.

Op zijn kostuum staan de vruchten van de gemeenschap:

- op zijn jas het bouwen van een gemeenschapshuis *-trefpunt van de comunidad-*;
- daarboven een bloem *-teken dat de gemeenschap bloeit-*;
- op het rechterbeen het slaan van waterputten;
- op het linkerbeen het aanplanten van bomen;
- op de linkermouw gelijkwaardige samenwerking van mannen en vrouwen.

De gebroken bijl verwijst naar het evangelie van Lucas over het omhakken van de onvruchtbare boom. (Lc. 13,6-9) Waar veel vruchten zijn, wordt de boom niet omgehakt.

Deze eerste afbeelding is een introductie van de geloofsgemeenschap. Opvallend in dit tafereel is het ontbreken van een voet.

Verleidingen

De schildering toont de verleider, zoals die in de Quechua-cultuur bekend is: de man met de twee gezichten *-Iskhay Uya-*. Hij refereert aan de buitenlandse hulp die de boeren kregen tijdens de droogteperiode in 1983-1984. Deze buitenlandse hulp leidde tot 'bekoring'. Die hulp schenkt weliswaar verlichting in nood, maar leidt ook snel tot blijvende afhankelijkheid.

De Iskhay Uya is de enige die schoenen aan heeft.
Deze op winst beluste koopman houdt zijn schoenen aan
in tegenstelling tot de andere mensen op deze afbeelding
-In het vierde fragment heeft Mozes zijn schoenen uitgedaan-.

Hij schenkt de mensen een volle mand met levensmiddelen, vruchten en geld.
De mensen zijn daar blij om en juichen hem toe.
Ze grijpen naar de mand met gaven. Maar hun ogen zijn blind:
drie mensen zijn geblinddoekt, zijn de weg kwijt, raken van de weg.
Want aan de andere kant neemt de koopman hen in kettingen gevangen:
ze raken hun vrijheid kwijt. De man staat dus
voor mensen met bijbedoelingen. Een man die spreekt met twee monden.

Een gedeelte van de gemeenschap trapt niet in deze valkuil
en probeert de eigen vrijheid en waardigheid te behouden.
Zij vallen niet voor deze bekoringen.

Dit tafereel verwijst naar de bekoringen van Jezus in de woestijn. (Lc. 4,1-13)

Van links naar rechts loopt een blauwgroene weg
met daarop mensen, die onderweg zijn.

De dubbele gestalte doet door zijn uiterlijk *-zijn hoed-* vermoeden,
dat het hier om een mesties *-halfbloed-* gaat.
Mestiezen stonden vanouds tussen het onderdrukte volk en de blanke veroveraars in.
Ze werden van beide kanten gebruikt als het uitkwam en werden als onbetrouwbaar
beschouwd. Het waren mensen die door beide groepen met de nek werden aangekeken.
Zij vormden de belangrijkste bedreiging voor de cultuur van de boeren;
vooral waar het ging om het uithollen van de gemeenschapsarbeid *-faena-*.

Christus als berghut

De Indianen schilderen de verrezen Christus
als een berghut of een tent *-de blauwe driehoek rechts
wijst op een omgeslagen tentdoek-*,
waar zij ooit naar toe zullen gaan.

Hij is geschilderd naar het model
van de oude zonnegod van de Inca's.
Jezus zelf is het huis: zijn uitgestrekte handen
vormen het dak, zijn benen het fundament.

De opdracht van Jezus aan de gemeenschap is om op weg te gaan; om alle mensen -ook
van ver weg- onder dit veilige beschermende dak te brengen. Het verwijst naar het
verhaal van de verheerlijking van Jezus op de berg. (Lc. 9,28-36)

Jezus is ook de zon *-stralenkrans om zijn hoofd-* die onze weg verlicht.
Jezus' gezicht straalt als een zon, maar Hij staat met beide benen op de grond.

Gods glorie is niet enkel op een berg te vinden, maar ook in de wereld als er wordt
gebroken en gedeeld. Eén hut, één tent, één wereld voor alle mensen.
Zelfs voor de mesties, herkenbaar aan de hoed! Ook hij mag het huis binnengaan.

God zegt ja tegen de armen

God openbaart zich aan Mozes, als degene die het lijden van zijn volk heeft gezien. (Ex. 3,1-8a)

Het brandende braambos wordt een bevrijdende toorts voor het volk.

Mozes legt zijn staf neer, knielt bij het vuur en trekt zijn sandalen uit.

Alle anderen hier zijn blootsvoets, maar de mesties

-fragment 2- heeft wel schoenen aan!

Mozes trekt zijn sandalen uit als teken van eerbied voor God

en als teken van solidariteit met zijn volk.

Daarna gaat hij op weg naar Egypte.

Diezelfde toorts, symbool van de reddende bevrijdende kracht van God, brandt bovenaan in de grote voet als teken van de gemeenschap onderweg.

Opnieuw zijn de vruchten van de gemeenschap/de boom in de voet geschilderd: huis, open bijbel, plant, man en vrouw, hand.

Voor het werk van bevrijding heeft God mensen nodig.

Mensen gaan op weg om vrucht te dragen.

De tekst '*la alegria y dios en el camino*' betekent letterlijk: de blijdschap en God op de weg. Het drukt de vreugde uit dat God als bondgenoot met ons meetrekt.

De man en de vrouw in het midden van dit tafereel dansen en musiceren in de traditionele carnavalskleding van Santiago de Pupuja, om God te danken voor zijn aanwezigheid, voor zijn meetrekken met het volk, voor zijn woord, zijn boek.

De verloren gemeenschap

De mensen van Santiago de Pupuja vertellen, dat ze juist vanwege de onderdrukkende en onvrije samenleving waarin zij leven bewuster in het leven zijn gaan staan. Sommigen zien beter wat er mis is in hun gemeenschap.

De gemeenschap waar zij aan gehecht waren, dreigt verloren te gaan.

De geketende voeten laten dit zien: de afhankelijkheid van alcohol, de omkooppraktijken, de verslaving van mensen aan materiële goederen, het niet mee willen doen, geen solidariteit.

De weegschaal laat zien dat geld belangrijker is dan een mens.

Volgens de campesinos gaat het hier niet om gerechtigheid, maar om de volgende betekenis:

'De mens die in de lucht hangt, is de mens die minder belangrijk wordt gevonden dan winst, geld en materieel bezit. Daarom kan de weegschaal niet kloppen.'

Midden bovenaan een verwijzing naar de voedselhulp, die afhankelijk maakt en de gemeenschapszin verstoort: een grote zak, een kleinere ton, een nog kleinere pot.

Door de kettingen aan hun voeten niet los te maken, zijn ze als de in doeken gewikkelde kinderen *-moeders nemen hun kinderen in zulke draagdoeken mee-*, die geen vin kunnen verroeren: niets kunnen betekenen voor de gemeenschap en het gebrek aan vrijheid accepteren.

Links zit een vrouw die *'alles al heeft'* en daarom denkt dat ze de gemeenschap niet meer nodig heeft. Ze is een voorbeeld van de slapende gemeenschap.

Maar de deur naar het vaderhuis blijft altijd open *-gele vlak-* staan: mensen kunnen er terecht als ze de moed hebben gevonden om een ommakeer in hun leven te maken.

Het verwijst naar het verhaal van de verloren zoon. (Lc. 15,11-32) De vader ontvangt zijn verloren zoon *-blauwe hoed-* met vreugde, met uitgestrekte handen.

Midden in dit fragment zijn de mensen in beweging: symbool voor het loskomen van de kettingen, verslaving en passiviteit, op weg naar de vergevende God, de Vader. Mensen op *'vrije voeten'* kunnen verder bouwen aan een leefbare gemeenschap.

De Exodusgemeenschap

De boeren identificeren zich met het Joodse volk en hun uittocht uit Egypte door de Rode Zee. Ze trekken droogvoets als gemeenschap bevrijd en gered door de donkere zee *-symbool van hun noodsituatie-*.

In het water drijven de elementen van een dode en vruchteloze samenleving: de man met de twee gezichten *-hij heeft weer zakken vol levensmiddelen bij zich-*, de alcoholist, de dode boom.

De voet symboliseert de vruchtdragende Exodusgemeenschap. De voet is als het ware het onderlichaam van Christus.

Een groene vruchtdragende boom staat in het midden van de voet met de wortels in een opengeslagen bijbel. De bijbel als een spiegel, waarin de mensen zichzelf terugzien en herkennen. De gemeenschap ziet zich als het lichaam van Christus.

De boom staat tussen een man en een vrouw, midden in de gemeenschap van allen. Samen houden ze de bijbel vast. Dit is opmerkelijk, want in deze cultuur is het niet vanzelfsprekend dat mannen en vrouwen gelijkwaardig zijn.

Bovenaan de voet staat Jezus afgebeeld als bron van licht. Zelfs nadat Hij door het lijden en de dood heen is gegaan *-de doornenkroon en de paarse kleur van zijn kleed en de deuren-*, leeft Jezus in en door deze gemeenschap.

Zeven sterren (Openb. 1,16) sieren het kleed van Jezus.

Ze verwijzen naar het nieuwe Jeruzalem.

Op zijn borst opent de poort naar het leven zijn deuren. (Joh. 10,7-9)

Gastvrij spreidt Hij zijn armen. Hij is het einddoel, het licht, dat alle mensen aantrekt om hen te verlichten en te verwarmen. (Jes. 43,16-21)

De kracht van het lijden

De boeren weten uit ervaring wat het betekent om in navolging van Jezus een kruis te moeten dragen.

Hun eigen concrete lijden hebben ze verbeeld op het kruis:

- ♦ de lege kruik,
symbool voor hun honger;
- ♦ de zware vracht op hun rug,
symbool voor hun uitzichtloze armoede;
- ♦ het angstige gezicht,
symbool voor hun schreeuw om gerechtigheid.

Jezus is bezweken onder zijn kruis.

Zijn handen en voeten zijn klein afgebeeld in vergelijking met de andere grote handen en voeten. Zijn kruis wordt nog ondersteund door een Latino -herkenbaar aan het Peruaanse puntmutsje- in de rol van Simon van Cyrene.

Achter deze Latino een huilende vrouw, zoals vaak op kruiswegen worden aangetroffen. Maar deze vrouw doet meer dan huilen: ze ondersteunt zelf weer de Latino, die het kruis helpt dragen.

Van het kruis van Jezus gaat een wonderbaarlijke kracht uit: de hand, die uit het kruis steekt. De grote handen zijn de handen van de gemeenschap die helpen het kruis en de lasten van de gemeenschap te dragen.

God laat zich zien als een God voor de lijdenden, de armen en onderdrukten. Daarom kan de gemeenschap ondanks alle ellende toch juichen. Dit staat op de voet links van het kruis.

Dit tafereel verwijst naar de Paasverhalen. Zowel de voet als het kruis zijn paars, verwijzend naar het lijden. Maar zelfs hier dringt het gele licht van God door.

De hoop van Pasen

Het nieuwe Jeruzalem,
de stad gebouwd uit levende stenen (Openb. 21)
is ook voor de boeren een vaderland.

Daarom hebben de Indianen symbolen
uit hun Incacultuur in het nieuwe Jeruzalem
-Nuevo Jerusalem- geschilderd:
de maangod -oranje- en de zonnegod -geel-
beiden met gezichten.

Hun hoop kent vier pijlers, die op de voeten zijn geschilderd.

Op de eerste voet staat iemand op uit zijn doods-kist, geholpen door een animador, het deksel is al open geklapt: opstanding -*resurrección*-.

De levende gemeente is, zoals een open graf, een symbool van leven.
Een dorp of een stad kan een graf zijn: iedereen let op zichzelf
en één voor één worden we begraven door onderdrukking, achterdocht en eenzaamheid.

Op de volgende voeten staan de gevolgen van deze verrijzenis.

Op de tweede voet dragen mannen en vrouwen samen stenen aan
om een gemeenschapshuis te bouwen: samenwerking. De eerste muur is al zichtbaar.

Op de voet staat '**obra**' -werk/arbeid-.
De campesinos zeggen: '*zoals wij ons eigen gemeenschapshuis opbouwen,
bouwen we ook onze eigen comunidad:
we zijn zelf de stenen waaruit een echte gemeenschap wordt gebouwd*'.

Op de derde voet staat een campesino die een ander onderweg helpt: solidariteit.
De woorden '**haciendo camenar**' betekenen '*op weg helpen*'.
Een campesino neemt een ander bij de hand.

Op de vierde voet verwijdt iemand de doeken van andermans ogen,
zodat die weer de eigen situatie kan zien en Gods woord leert zien.
De tekst '**haciendo ver**' betekent '*doen zien*'.
Ook in deze afbeelding klinken de Paasverhalen weer door: het volk dat eeuwenlang
werd onderdrukt en van de eigen cultuur werd vervreemd, komt weer thuis.

Het Nuevo Jerusalem is voor de boeren niet alleen een bijbelse term.
Het is een machtige protestantse volksbeweging in Peru.
Een organisatie die sociaal veel onderneemt, meer dan de officiële kerk.

De gemeente van Santiago de Pupuja, die duidelijk bij de katholieke kerk wil horen,
aarzelt niet om die woorden die op zoveel muren van de protestantse kerken staan,
over te tekenen en ze weer in te passen in het geheel van het eigen levensontwerp:
het nieuwe Jeruzalem mag dan iets zijn van de eindvoltooiing,
het begint met het werk van en met de armen, hier en nu.

De kunstenaars

Het hongerdoek is geschilderd door mannen en vrouwen uit Santiago de Pupuja, een dorp in het zuiden van Peru.

Santiago de Pupuja ligt in het gebied Alti Plano, dat verschillende dorre jaren heeft gekend en daarna getroffen werd door een grote overstroming: een regelrecht rampgebied.

De parochie bestaat uit 30 plattelandsgemeenschappen.

In 1978 zijn deze Indiaanse boeren begonnen om hun harde bestaan gemeenschappelijk en solidair vorm te geven. De bijbel helpt hen om dat boerenleven in het licht van het evangelie te plaatsen. Zo kwamen ze erachter dat de heerlijkheid van God ook bestemd is voor de armen en de boeren.

De schilderijen van de arme boerengemeenschap zijn door hun eenvoudige techniek een oprechte en geloofwaardige boodschap aan hun geloofsgenoten in Europa.

Het doek is ontstaan op een verzoek vanuit Europa.

De groep stond er eerst aarzeland tegenover, maar de opdracht van buitenaf werd vertaald in een proces van binnenuit. Ze maakten het doek tot een jaarthema, waarin hun eigen geschiedenis werd verteld.

Drie maanden lang werden er uit alle hoeken van de parochie werkstukken ingestuurd.

Daarna werd een bijeenkomst gehouden met 100 animadores.

Samen bedachten ze zo het thema van de weg.

Tijdens vijf bezinningsdagen waren 50 campesinos-animadores aanwezig en werd het grootste deel van het concrete materiaal vervaardigd.

Het doek vormt een weerspiegeling van hun eigen angst en hoop; het biedt een reflectie op de weg die Christenen met elkaar kunnen gaan.

Wat betekent Christen zijn in deze wereld, die geteisterd wordt door hebzucht, egoïsme en geweld?

Door dit hongerdoek hebben ze er de aanzet toe gegeven, dat vele groepen in Europa ook zelf hongerdoeken gingen maken. Ook in die hongerdoeken verbeelden mensen datgene wat zij geloven en hoe ze tegen het leven aankijken.

Daarbij speelde de angst om afhankelijk te worden van giften.

De langdurige droogte in 1983/1984 versterkte dit probleem.

De grote zorg is, dat hun oeroude traditie om gemeenschapsarbeid te verrichten met en voor elkaar -faena- verloren gaat en vernietigd wordt. Dat ze alleen tegen vergoeding willen meehelpen aan werk voor de gemeenschap en een externe beloning zoeken, buiten het resultaat van het werk zelf om.

Als bijvoorbeeld een vrouwen centrum of een sportvoorziening is gebouwd, dan zou dat voldoende beloning in zichzelf moeten zijn. De mensen wilden niet hun hand op houden voor giften, want dat is op den duur een doodlopende weg. Ze wilden liever hun eigen spullen kunnen kopen dan er voortdurend om hoeven te bedelen.

Achtergrondinformatie

Culturele wortels van het doek

Het geheel overziend valt meteen op dat er een groot fragment is en zeven kleinere. Zeven zoals er zeven sterren staan op de mantel van Christus in de grootste afbeelding. Zeven stroken op het tempelplein van het Nieuwe Jeruzalem, in kleuren die overeenkomen met de kleding van de feestenden *-rechtsmidden-*. Er zijn ook zeven rechtopstaande losse benen/voeten te zien, waarop van alles is geschilderd. Een stijl die ook Nederlandse kinderen spontaan gebruiken en die bekend is in de collagetechniek. Er komen ook zeven maal losse handen voor, als je de in een been getekende hand niet meetelt.

Een Peruaans antropoloog, die jaren onder de Indianen heeft gewoond, vertelde hoezeer deze beelden geworteld zijn in het volkgevoel. Er is in Peru veel klassiek aardewerk: drinkbeken in de vorm van rechtopstaande benen. We kennen zoets ook van de grote bierglazen in de vorm van een laars in Zuid-Limburg en Duitsland.

Dat het deze mensen van nu bijzonder getroffen heeft, moet wel te maken hebben met hun bewustwording. Ze hebben geleerd eeuwenlang vroom en slaafs te knielen en te buigen voor de machtigen, maar zij beseffen nu fier dat zij mensen zijn met hun eigen recht, die rechtop mogen staan.

De grootste voet op het hongerdoek lijkt te willen zeggen: *'wij zijn ons er van bewust, dat God geen poot heeft om op te staan, tenzij in Zijn geloofsgemeenschap'*.

Bovendien proeven we oude ondergrondse wortels. In bijna alle oude natuurreligies bestaat in een of andere vorm het verhaal van de godenzoon, vaak maagdelijk geboren, die naar de aarde kwam om de mensen de blijde boodschap te verkondigen. Hij of zij wordt niet begrepen en wordt ter dood gebracht. Uit de over de aarde verstrooide stukken van het gemartelde lichaam komen de planten op, in dit geval de maïs. Deze oude natuurmythe *-al van voor de tijd van de Inca's-* heeft in Peru de cultuurverandering overleefd, doordat zij een historische waarde kreeg. De Spanjaarden hadden namelijk de laatste Inca aan paarden gebonden en de ledematen letterlijk uit elkaar laten rukken.

In de geschiedenis van Israël zien we, dat feesten die op gebeurtenissen uit de natuur gebaseerd waren, een historische lading kregen. Zo wordt ook hier het gebeuren uit de natuur, dat van Godswege voedingsgewassen geschonken werden, gekoppeld aan het geloof in de wedergeboorte van de gedode Inca en daarmee van het oude volk. In het Christelijk geloof krijgt de gedachte aan de wedergeboorte dan een vernieuwde betekenis in het verrijzenisgeloof.

De kleur geel is opvallend aanwezig op het doek, zoals in het vierde fragment: waar het volk van God op weg gaat naar het beloofde land: met God op weg zijn is reden voor een feest, voor intense vreugde. Dan straalt het gele licht van God helemaal door de aardse werkelijkheid heen:

- ♦ eerste fragment, de boom, de gemeenschap;
- ♦ vijfde fragment, de weg naar het vaderhuis;
- ♦ zesde fragment, rondom het hoofd van Christus;
- ♦ derde fragment, de stralenkrans rond het gezicht;
- ♦ achtste fragment, de zon in de hemelse tempel, Jeruzalem.

Zelfs de achtergrond van het zevende fragment, het kruis, is geel.

Het nieuwe Jeruzalem heeft voor de boeren ook te maken met de protestantse sociale beweging Nuevo Jerusalem, maar ook met de legende van de wedergeboorte van het oude volk, het Incarijk, gesymboliseerd in de zonnetempel met de zonnegod en de maangodin. Het is tegelijk weer de stad Gods, het Bijbelse Jeruzalem, waar geen licht meer nodig is, omdat God zelf daar de zon is.

Meditatietekst

Arm zijn we niet

God,
arm zijn we niet,
want we hebben een hoofd
en we hebben handen.

Arm zijn zij,
die geen ogen hebben om te zien,
of geen handen om uit de mouwen te steken.

Wij hebben wel een taak gekregen God:
de opdracht om blinden te laten zien;
om lammen te laten lopen;
om zieken weer gezond te maken.

Ons voorbeeld daarbij is Jezus,
die wij onze Heer mogen noemen.
Hij wordt nog steeds geboren
als de nieuwe mens
zich losmaakt van de oude
en op zoek gaat naar een medemens.

Kindermateriaal

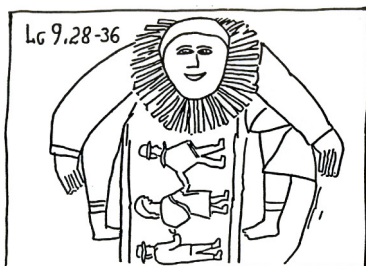
vruchtdragende boom

vijgenboom

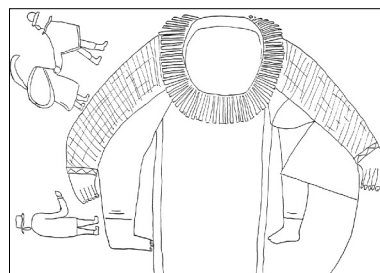
vruchtdragende boom

een veilige schuilplaats

bevrijde gemeenschap

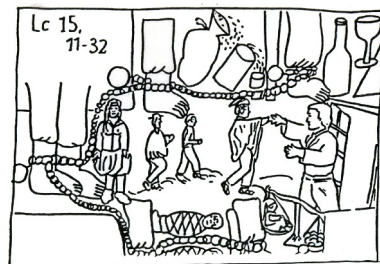
een veilige schuilplaats

de man met twee gezichten

God helpt de mensen

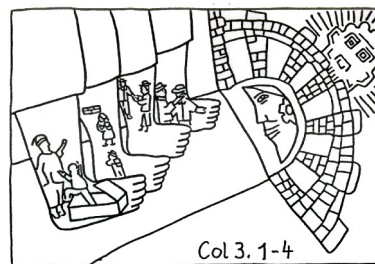
mensen leven in onvrijheid

de kracht van het lijden

de lastdrager

de hoop van Pasen